



2016.gada 27.maijā

Ar jaunu sparū pie reformām

Pirms pieciem gadiem Latvija uzrādīja strauju ekonomikas atgūšanos, tomēr ar katru turpmāko gadu ekonomikas izaugsmes temps ir mazinājies, tas ir, no 6.2% 2011. gadā līdz 2.7% pērn. Pēdējos gados ekonomiskās aktivitātes izaugsmes pamatā dominē patēriņš, kura kāpumam izveidojušies labvēlīgi apstākļi. Taču šāds izaugsmes modelis nav ilgtspējīgs. Tajā pašā laikā eksports turpina saskarties ar sarežģījumiem, kā dēļ tā izaugsme ir apgrūtināta, bet investīciju aktivitāte, daudzu iemeslu dēļ, ir nepiedodami zema.

Kopumā Latvijas ekonomikas vidēja termiņa perspektīvas ir vērtējamā kā labas, jo nozīmīgs stabilizējošs faktors ir ES fondu pieejamība. Tomēr izaugsme būs ierobežota. Ilgtermiņā vīd izaicinājumi, kuru savlaicīga nerisināšana, iesākto novilcināšana kavē ekonomikas ilgtspējīgu attīstību. OECD vērtējumā gan attīstīto, gan strauju augošu valstu ekonomiku izaugsme tuvāko piecu gadu periodā atpaliks no pirms krīzes iespētā. Turklāt globālās ekonomikas potenciālā izaugsme turpinās būt pakļauta nenoteiktībai un lejupslīdes riskiem. Šobrīd, kad sekulārā stagnācija (ilgs laika posms, ko raksturo zema ekonomikas izaugsme) tiek arvien biežāk pieminēta ekonomiskajā diskursā, Latvijai jo aktīvi jāveido tāds valsts tēls, kurā centrālo lomu ieņem uzņēmējdarbībai labvēlīga vide. Tas ļaus piesaistīt jaunus ārvalstu, tai skaitā, atbalstītu jau esošos investorus un vairotu Latvijas ekonomikas attīstības izredzes. Patlaban investīciju aktivitāte Latvijā ilgstoši saglabājas zemā līmenī, kas apdraud Latvijas ilgtermiņa attīstības potenciālu. Jāņem vērā, ka turpinoties ģeopolitiskajiem saspīlējumiem, investoru aktivitāte būs ļoti piesardzīga. Ja ārējos faktorus valdībai ir grūti ietekmēt, tad šajos apstākļos ir būtiski mazināt iekšzemē šķēršļus un ierobežojumus.

Zemas ekonomikas izaugsmes apstākļos īpaši nozīmīgi kļūst faktori, kurus straujas izaugsmes laikā var atļauties neievērot. Taču pašreizējos apstākļos arvien izteiktāk ir nepieciešama to efektīva funkcionēšana, kas ļautu veiksmīgāk pārciest sarežģījumus, gan arī veidotu stabilu bāzi konkurētspējai un ekonomikas pārprofilēšanai krīzes apstākļos. Tādēļ tuvāko gadu Latvijas laikā ekonomiskās izaugsmes kontekstā izšķiroša nozīmi būs valdības spējai panākt reālus rezultātus novilcinātajām reformām, kuru īstenošanā FICIL uzskatā ir izšķirīgi nekavējoties panākt būtisku progresu. Rezultātā Latvijai ir jāklūst par pašsaprotamu un pievilcīgu investīciju reģiona galamērķi. Tādēļ ir svarīgs mērķtiecīgs darbs kritisko punktu risināšanai:

- **Pilnvērtīga komunikācija un skaidri mērķi.** Valdības deklarācija ietver daudz nozīmīgu un ambiciozu mērķu, kuru īstenošanai būs būtiska ietekme uz uzņēmējdarbības vides sakārtošanu un izaugsmes nosacījumu nodrošināšanu. Tomēr ir jāizvēlas konkrētas, skaidras prioritātes, kuras valdība apņemas ieviest. Tās ir precīzi jāizskaidro sabiedrībai. Skaidras un noteiktas vīzijas neesamība par valdības

prioritātēm ir trūkums, kas traucē veidot uzņēmējdarbībai draudzīgas valsts tēlu un uztur zemu valdības darba vērtējumu.

- **Nepieciešama lielāka caurskatāmība un efektivitāte ekonomikā.** Ēnu ekonomikas īpatsvars Latvijas ekonomikā joprojām ir nopietns šķērslis ekonomikas attīstībai, kas rada nevienlīdzīgus konkurences apstākļus, palielina nevienlīdzību sabiedrībā un ierobežo godīgu uzņēmēju izaugsmi. Tādēļ efektīva ēnu ekonomikas mazināšana, jo īpaši izvairīšanās no nodokļu nomaksas, ir kritisks faktors Latvijas turpmākajai izaugsmei. Caurskatāmi nosacījumi ekonomikā veido arī labvēlīgu investoru vērtējumu par valsti. Šajā kontekstā nozīmīgs instruments ēnu ekonomikas iegrožošanā, gan arī valsts iestāžu efektivitātes veicināšanā ir nepieciešama aktīvāka virzība uz e-vides attīstību, plašāku tās izmantošanu, kas ļautu samazināt skaidras naudas apgrozību ekonomikā.

- **Tiesiskās vides stiprināšanā vērojamas darbības ir pārāk neefektīvas un lēnas.** Efektīva un caurskatāma tiesu darbība ir neatņemams veiksmīgas ekonomikas funkcionēšanas pamats un viens no galvenajiem kritērijiem investīciju lēmuma pieņemšanā. Maksātnespējas likuma nepārtrauktā pilnveidošana joprojām nav devusi vēlamo rezultātu. Maksātnespējas procesu uzraudzība joprojām ir vāja. Tā nenodrošina nepieciešamo investoru aizsardzību. Tādēļ, lai lauztu iesīkstējušo virzību, maksātnespējas procesa sakārtošanai ir jāklūst par vienu no valdības galvenajām prioritātēm. Valdībai jāpaātrina darbs pie tiesiskās vides sakārtošanas, kas paredz raitākus tiesvedības procesus, lielāku uzticamību tiesu sistēmai un pieņemto lēmumu caurskatāmībai.

- **Nodokļu politikā joprojām ir vērojams skaidrs attīstības perspektīvas trūkums.** Jo īpaši tas aktualizējas katru gadu valsts budžeta izstrādes gaitā. Arī pašreizējās norādes par potenciālajām izmaiņām ir nekonkrētas, iztrūkst konstruktīvas diskusijas, kas palielina riskus, ka kārtējās izmaiņas tiks pieņemtas ātri un sasteigti un radīs šķēršļus uzņēmējdarbībai. Budžeta izdevumu sakārtošanā ir vērojamas atsevišķas pozitīvas tendences, tomēr joprojām tajā trūkst pārskatāmības un mērķtiecības. Valstij ir jāturpina pārskatīt esošo funkciju apjomu un savlaicīgi, dialogā ar uzņēmējiem jāmeklē adekvāti un ilgtspējīgi risinājumi. Latvijas valdībai ir jāturpina ievērot stingru fiskālo disciplīnu, kas līdz šim bijis Latvijas uzticamību veicinošs faktors.

- **Jāaudzē atbalsts rūpniecības un eksporta attīstībai.** Pēckrīzes īstenotā politika, kas tika mērķēta uz rūpniecības un eksporta attīstību, bija pareizs lēmums. Tomēr iesāktā virzība ir iestigusi enerģētikas nosacījumu neprognozējamībā. Tādēļ ļoti būtiski pēc iespējas ātrāk izveidot ilgtspējīgu enerģētikas politiku, kas ļautu pašreizējiem un potenciālajiem uzņēmējiem plānot savas izmaksas. Pašreizējā nenoteiktība būtiski ierobežo investīciju attīstību. Tāpat valdībai ir jāturpina radīt apstākļi uzņēmēju kooperācijai, kas veicinātu konkurētspēju un ļautu veiksmīgāk īstenot eksporta tirgu apgūšanu.

Eksportā situācija saglabāsies sarežģīta un audzēt tā apjomus nebūs viegli. Eksporta neviendabīgais veikums norāda, ka pūles tā diversificēšanā, kā arī atbalsts attīstībai ir jāturpina. Šajā jautājumā nozīmīgs būs valsts atbalsts, jo eksportējošajām nozarēm pie pašreizējā iekšzemes pieprasījuma attīstības apstākļi kļūs arvien sarežģītāki. Tas apdraud konkurētspēju, kā dēļ ilgākā termiņā ekonomikā veidosies nesabalansētība.

- **Izglītības sistēmas reformām nepieciešami taustāmi rezultāti.** Ekonomikas, kā arī visas sabiedrības, potenciāls veidojas atbilstoši katras valsts izglītības sistēmas kvalitātei. Tādēļ atbalstām un rosinām pārliecinošāk veikt izglītības sistēmas

reorganizāciju, jo īpaši tām reformām, kas celtu Latvijas arodizglītības un augstākās izglītības kvalitāti.

- **Jāveido ilgtermiņa investīciju politika.** ES fondi ir stabilitātes, bet reizē arī paviršas ekonomiskās politikas iespēja. Ņemot vērā ES fondu milzīgo nozīmi, efektīva ES fondu pieejamība sniedz ražošanas modernizācijas, konkurētspējas stiprināšanas, jaunu produktu un pakalpojumu izstrādes, kā arī citas iespējas. ES fondu kavēšanās nobremzēs šī gada izaugsmi, taču nākamajos gados radīs pārkaršanas riskus, piemēram, būvniecībā, kā dēļ iespējama neefektīva resursu izlietošana. Turklāt koncentrēšanās uz ES fondu apgūšanu, ir atstājusi novārtā darbus pie kapitāla tirgus attīstības, kam līdz ES finansējuma perioda beigām būtu jābūt spējīgam efektīvi funkcionēt. Sagatavošanās darbi periodam, kad ES fondu straumes izsīks, šobrīd nenotiek pietiekamā apjomā. Tādēļ ar jaunu sparū jāpievēršas akciju tirgus, riska kapitāla un citu finanšu instrumentu attīstīšanai.

Tāpat nepieciešama tūlītēja rīcība esošās investīciju struktūras diversificēšanai, palielinot stratēģisko partneru valstu īpatsvaru tajā, kas jo īpaši nepieciešams ilgtermiņa stabilitātes, kā arī ģeopolitiskās drošības kontekstā.

- **Darbspēka resursi kļūst arvien ierobežotāki.** Darbspēka ražīgums un pieejamība ir viens no būtiskākajiem Latvijas ekonomikas izaicinājumiem. Neskatoties uz ekonomikas rādītāju uzlabošanu, bezdarbs saglabās ļoti lielu reģionalitāti un turpinās palielināt nepieciešamību pēc iedzīvotāju mobilitātes veicināšanas. Līdz ar tendencēm Eiropā, arī Latvijā uzmanība tiek pievērsta jauniešu bezdarba problēmai, kas balstās nepieciešamībā motivēt jauniešus iegūt nepieciešamo kvalifikāciju jeb vēlmi mācīties. Tikpat liela problēma kā jauniešu bezdarbs, Latvijā, ņemot vērā demogrāfiskās tendences, turpmāk būs arī vecāka gadu gājuma darbinieku noturēšana darba tirgū, kā arī citu, darbaspējīgu, bet pagaidām ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju iesaistīšana. Ar plānotās administratīvās reformas palīdzību jāturpina cilvēku un finanšu resursu koncentrēšana. Ar investīciju politiku jānodrošina vienlīdzīgi apstākļi valstī, tirgus un valdības pieļauto kļūdu labošanai; jāoptimizē izglītības sistēma, samazinot infrastruktūras vienību skaitu, uzlabojot kvalitāti un ieviešot tādus finansēšanas mehānismus, kas veicina inovācijas, lai mazinātu bezdarba slazdu. FICIL ieskatā lielāka cilvēkresursu, finanšu resursu, gan arī administratīvo resursu koncentrācija uzlabos reģionu attīstību.

- **Demogrāfija** ir viens no attīstītās pasaules, tai skaitā Latvijas, izaicinājumiem. Tomēr Latvijā, ņemot vērā emigrāciju, gan zemo dzimstību, šis risks ir izteikti augsts. Tas sašaurina valsts ekonomiskās, gan intelektuālās izaugsmes perspektīvas. Tādēļ, neskatoties uz ierobežotajiem budžeta līdzekļiem, dzimstības veicināšanai ir jābūt starp valdības prioritātēm.